

Η ΠΑΤΜΙΑΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ ΚΑΙ ΛΙΚΝΟΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Υ Π Ο

Ἀρχιμ. ΠΑΥΛΟΥ ΝΙΚΗΤΑΡΑ

α. Χρέος ἐπιτακτικὸν εἰς ὅλους ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι διατηροῦμεν ἔθνικὴν καὶ χριστιανικὴν συνείδησιν—εἰς ἡμέρας μάλιστα κατὰ τὰς ὁποίας τὸ Πανελλήμιον εὐγνωμονοῦν τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς ἔθνικῆς του Παλιγγενεσίας ἐκδηλώνει τὰ αἰσθη-
ματα αὐτοῦ—ἐπιβάλλει νὰ στρέψωμεν τὴν σκέψιν, τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν πρὸς τὰ πνευματικὰ ἐκεῖνα κέντρα τῆς Πατρίδος ἡμῶν, τὰ ὅποια ἐγαλοῦχσαν τοὺς τιμωμένους προγόνους ἡμῶν. Χωρὶς αὐτὰ τὰ ὀχυρὰ τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πα-
τρίδος ἡμῶν δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἐξέγερσις ἐνὸς ἔθνους τόσον ἀδυνάτου κατὰ τῆς
πανισχύρου τότε Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἰδέα τῆς ἐλευθερίας ἐκαλλιεργήθη ἀπὸ τοὺς μεγάλους διδασκάλους τοῦ
Γένους ἡμῶν. Καὶ θὰ ἦτο παράλειψις, εἰ κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ ἑορτασμοῦ
τῶν 150 χρόνων τῆς ἔθνικῆς ἡμῶν ἐξεγέρσεως δὲν ἐμνημονεύομεν τοὺς πρωτε-
ργάτας τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν. Οἱ διδάσκαλοι ἐδημιούργησαν τοὺς ἥρωας τοῦ '21
καὶ οἱ ἥρωες ἐδημιούργησαν τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα, τὴν ἐλευθέραν Πατρίδα
ἡμῶν. Πολλὰ θὰ διδάξῃ τοὺς Ἑλληνας ἡ πνευματικὴ γνωριμία μὲ τοὺς πνευμα-
τικούς πατέρας ἡμῶν, ἄλλως τε ὀλίγοι γνωρίζουν δυστυχῶς τὰ πνευματικὰ
ὀπλοστάσια τῆς Πατρίδος ἡμῶν, τὰ ὅποια ἐχάλκευσαν τὰ ἀκατάβλητα ὄπλα,
τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις τῶν Πατέρων ἡμῶν!

Ἡ Πατμιάς Σχολὴ διεκδικεῖ πρωταρχικὴν θέσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλ-
ληνικῶν σχολείων τοῦ δούλου Γένους ἡμῶν καὶ ἡ προβολὴ τῆς εἶναι κατὰ πάντα
δικαιολογημένη. Ἡ ἱερότης τῆς νήσου συνετέλεσεν εἰς τὴν διαφῆμισιν τῆς Σχο-
λῆς καὶ ὁ τόπος τοῦ Ἱεροῦ Σπηλαίου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὅπου ἐξεπαι-
δεύοντο εἰς τὰ τῆς λατρείας οἱ τρόφιμοι αὐτῆς, ἀπέβη τὸ λίκνον τῶν ἔθνικῶν
ἡμῶν ὀνειρῶν· ἐνέπνεεν ὄντως καὶ ὁ τόπος τοῦ Μεγάλου Ἀποστόλου καὶ
ὀπτασιαστοῦ τῶν ἀποκαλύψων τοὺς μικροὺς ἱεραποστόλους τῆς Πατμιάδος.

Ἡ παρουσία τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ἐτροφοδότεὶ τὸν ἱεραποστολικὸν ζῆλον τῶν
μαθητευομένων. Εἶχεν ἀληθῶς ἀπόλυτον δίκαιον ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς τῆς
Θεολογίας Βασίλειος Βέλλας, ὅταν ἔλεγεν εἰς μίαν συνάντησιν τῶν ἱεροσπουδα-
στῶν τῆς Ριζαρείου καὶ Πατμιάδος πρό τινων ἐτῶν, ὅτι ἡ Ριζαρείος Σχολὴ
διαθέτει πολλὰς ἀνέσεις καὶ ἔχει πολλὰ πλεονεκτήματα, ἀλλὰ δὲν διαθέτει
τὸ φοβερὸν Σπήλαιον τῆς Πάτμου, τὸ ὅποιον παιδαγωγεῖ, διδάσκει καὶ ἐμπνέει

τοὺς μαθητάς. Εἰς αὐτὸ λοιπὸν τὸ θεολάξευτον Σπήλαιον καὶ ὑπὸ τὴν σκέπη τοῦ ὑψιπέτου τῆς Θεολογίας μαθητοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὁ σοφολογιώτατος Ἱεροδιάκονος Μακάριος ὁ Καλογεραῶς, ὁ Πάτριος, ἵδρυσεν τὴν περίφημον Πατριάδα κατὰ τὸ ἔτος 1913. Θὰ ἀδικήσωμεν ὅμως τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν ἐὰν σιωπήσωμεν τὸ πρὸ τῆς Πατριάδος καλλιεργηθὲν πνευματικὸν κλίμα τοῦ ὁποίου πηγὴ καὶ τροφὸς ὑπῆρξεν ἡ ἱερὰ Μονὴ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Δὲν εἶναι καθόλου ὑπερβολή, ἐὰν ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ Πατριάς εἶναι καρπὸς τῆς ἱστορικῆς Μονῆς, τὴν ὁποίαν ἐκτίσεν ὁ Ὁσῖος πατὴρ ἡμῶν Χριστόδουλος κατὰ τὸ 1088 μὲ τὴν συμπαραστάσιν τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Εἰς τὴν Μονὴν ἐκαλλιεργοῦντο τὰ γράμματα, βεβαίως ὁ γάλλος συγγραφεὺς Diehl, πρὸ τῆς λειτουργίας τῆς Πατριάδος, «ἐν ταῖς ἀκταῖς τῆς Μ. Ἀσίας, λέγει, καὶ ἐν ταύταις τοῦ Αἰγαίου οἱ μοναχοὶ τῆς Πάτμου ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔρριπτον μίαν ἀκτίνα πνευματικοῦ βίου, τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου δὲν ἦτο θρησκευτικὸν μόνον κέντρον, ἀλλὰ καὶ ζῶσα ἐστία μορφώσεως καὶ πολιτισμοῦ».

Ὁ καθηγούμενος τῆς Μονῆς Νικηφόρος ὁ Χαρτοφύλαξ, μετέπειτα Μητροπολίτης Λαοδικείας, ὑπῆρξεν ἐπιφανὴς διδάσκαλος. Πρὸ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἦλθεν ὁ Πρόδρομος καὶ πρὸ τοῦ Μακαρίου προητοίμασε τὸ ἔδαφος τῆς λειτουργίας τῆς Πατριάδος ὁ Νικηφόρος, ἐπομένως ἡ Πατριάς κατ' οὐσίαν προϋπήρχε καὶ ἐλειτούργει ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Θεολόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος. Ὅλιγα τινὰ περὶ τοῦ πρὸ τοῦ Μακαρίου διδασκάλου θὰ πείσουν ἡμᾶς περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης.

β. Ὁ Νικηφόρος ὁ Χαρτοφύλαξ, τέκνον τῆς εὐάνδρου Κρήτης, ἐσπουδάσεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ Πατρίδα τὰ πρῶτα γράμματα καὶ ἐν συνεχείᾳ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Ἱταλίαν περὶ τὰ τέλη τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος, ὑπηρέτησεν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Πάτμου ὡς ἐκκλησιάρχης καὶ ἀργότερα ὡς ἡγούμενος. Μετὰ ταῦτα ἐκλέγεται Μητροπολίτης Λαοδικείας καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1620, ὡς Μητροπολίτης Λαοδικείας, ἦτο συνυποψήφιος διὰ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπῆλθε κατὰ τὸ ἔτος 1628 εἰς Πάτμον. Ὁ Νικηφόρος ἐδίδαξε, καθ' ὅσον πληροφορίας παρέχει ὁ λόγιος ἀδελφὸς τῆς Μονῆς Ἱερόθεος Φλωρίδης εἰς τὸ Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας¹, ἐντὸς τῆς Μονῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ εἶχεν ἀξιολόγους μαθητάς, οἵτινες ἤρχοντο νὰ σπουδάσουν πλησίον τοῦ σοφοῦ διδασκάλου. Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁμιλοῦν εὐφήμως διὰ τὸν ἕξοχον τοῦτον ἐν σοφίᾳ διδάσκαλον. Ὁ Μελέτιος Πηγᾶς συνιστᾷ εἰς τοῦτον νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τοῦ Παιδαγωγοῦ:

«Σὺ δὲ σοφώτατε υἱὲ καὶ πεφιλημένε ταῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀναβάσσει

1. Τόμος 2 σελ. 71 ἕως 74.

ὡς ἰδίους ἀγαθοὺς τῶν παρακατατεθειμένων σοι νέων τῇ παιδείᾳ ἐπαγρυπνῶν». Φλέγεται ὁ Νικηφόρος ἀπὸ τὸ πάθος τῆς μορφώσεως τῶν ἑλληνοπαίδων καὶ ὁ πόνος τοῦ διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν τοῦ δυστυχοῦς γένους ἡμῶν οὐδέποτε ἐγκατέλειπεν αὐτόν. Ἡ βιβλιοφιλία ἦτο δεῖγμα τῆς μορφώσεώς του καὶ ταύτης δεῖγμα ἢ ἀνοικοδόμησις ὑπ' αὐτοῦ ἰδιαιτέρας Βιβλιοθήκης πρὸς φύλαξιν τῶν ἀγαπημένων ὑπ' αὐτοῦ βιβλίων. Τὸ σκευοφυλάκιον τῆς Μονῆς εἶναι κτίσμα τοῦ ἀνδρὸς τούτου, κατὰ τὸ ἔτος 1625, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: «ἐνθάδε τεθησαύρισαι τὰ βιβλία Νικηφόρου Λαοδικεῖας τοῦ Κρητὸς τοῦ ἀνοικοδομήσαντος ἐπὶ τούτῳ τόδε τὸ οἰκίδιον». Πολλὰ ἀπὸ τὰ βιβλία ταῦτα σφίζονται εἰς τὴν σημερινὴν βιβλιοθήκην τῆς Μονῆς.

Ὡς ἐπίγραμμα τοῦ πρὸς τὸν γεραρὸν διδάσκαλον ὁ μαθητῆς αὐτοῦ Δομέστικος καλεῖ τούτον ἀστέρα φαεινόν, ὁ ὁποῖος φώσκει μερόπων πᾶν ἀνέρων γένος². Τοιοῦτος σπόρος δὲν ἦτο δυνατὸν τελείως ν' ἀφανισθῇ· ἀπεναντίας ἀπέδωκε καρπὸν ἑκατονταπλασίονα. Ἡ Μονὴ τοῦ Θεολόγου δὲν ἔπαυσε καὶ μετὰ τὸν Νικηφόρον νὰ καλλιεργῇ τὰ γράμματα. Μορφωμένοι κατὰ καιροὺς ἀδελφοὶ ἦσαν ἄνθρωποι βιοῦντες κατ' ἐπιστήμην καὶ διδάσκοντες ἐν τῇ Μονῇ, πιθανῶς δὲ καὶ εἰς τὸ παρὰ τὸ ἱερὸν Σπήλαιον συγκρότημα, ὅπερ ἀνήγειρεν ὁ Νεοκαισαρείας Γρηγόριος (1534)³. Τὸ συγκρότημα τοῦτο εὐρῶν ἠῦρυνεν ὁ Μακάριος ὁ Καλογεράς καὶ «πόνους μυρίους καὶ ἄλλεπαλλήλοις φροντίσι συνεπλήρωσεν».

γ. Μετὰ τὸν Μακάριον, γόνον ἐπιφανοῦς οἴκου Καλογερά ἐκ Πάτμου, ἐγκαινιάζεται νέα περίοδος ἀκμῆς τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἐν Πάτμῳ (1713-1737). Ὁ μακαριστὸς οὗτος διδάσκαλος ἐγενήθη τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐμαθὼν τὰ πρῶτα γράμματα ἐν Πάτμῳ ἀπῆλθεν εἰς Κων/πολιν πρὸς τελειότεραν κατάρτισιν. Ἐσπούδασε Θεολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Σχολήν, ἐξέμαθε τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ παρηκολούθησε τὸν πολὺν Ἰάκωβον Μᾶνον, διαπρεπῆ ῥήτορα, ὁ ὁποῖος διὰ τὸ βαθὺ φιλοσοφικὸν τοῦ πνεῦμα ἀπεκλήθη ὁ ὑπατος τῶν Φιλοσόφων.

Μεταξὺ τῶν διακεκριμένων μαθητῶν αὐτοῦ, Νικολάου καὶ Ἰωάννου τῶν Μαυροκορδάτων, τοῦ Πατριάρχου Σαμουήλ, Δημητρίου Προκοπίου καὶ ἄλλων διεκρίνετο ὁ ἡμέτερος Μακάριος. Ἡ ἐπιμέλειά του ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ δεξιότης αὐτοῦ ἀφ' ἑτέρου ἐν ταῖς διατριβαῖς κατέστησαν αὐτὸν σεβαστὸν καὶ ἀγαπητὸν παρὰ πᾶσιν. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ θερμὴ προστασία, ἧς ἔτυχε, παρὰ τοῦ φιλογε-

2. Τὸ ἐπίγραμμα ἔχει ὡς ἐξῆς: ἐπίγραμμα εἰς τὸν ἡμέτερον διδάσκαλον· «εἰ μαθέειν ἐθέλεις ἔνδον τίς γ' ὦ ξένη ναίει | ἔστι γε Νικηφόρος δ' ἔξοχος ἐν σοφίῃ | ὅς νῦν παμφαίνησι φαεινὸς ὡς ἀστήρ | καὶ φώσκει μερόπων πᾶν ἀνέρων γε γένος | τὸν δ' ὑψίζυγος αἰθέρι νέων ἔχρισε θύτην | σώσει δὲ ψυχὰς ὅφρ' ἀνέρων πόλεων | ὦ πάτερ ἐξισαῶσαι μελαϊνάων ὀδυνάων | ψυχὰς οὖν ἀμέων εὐχεο νωλεμέως».

3. Μελετήσιον Γαλανοπούλου τέως Μητροπολίτου Κυθήρων, «Ἡ Πατριὰς τοῦ Γένους Σχολή», σελ. 9 ἔτος 1951.

νοῦς οἴκου τῶν Ὑψηλάντων, τῶν Καρυοφυλῶν καὶ ἄλλων Προκρίτων τοῦ Γένους, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνατροφή αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ «ἐξ ἀπορρητῶν», ἐκ τῆς σοφίας τοῦ ὁποίου ἀσφαλῶς πολλὰ ἤντησε καὶ ὠφελήθη. Ἐκτιμῶν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς ὁ Μητροπολίτης Νικομηδείας προσέλαβεν αὐτὸν ὡς διάκονόν του καὶ τοῦτον προώριζεν ὡς διάδοχόν του εἰς τὸν θρόνον τῆς Νικομηδείας.

Ὁ Μακάριος ὅμως, φύσει ταπεινόφρων καὶ φίλος τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς Μοναχικῆς πολιτείας, προὔτιμησε τὴν ἡρεμὸν Πάτμον, εὐρίσκων αὐτὴν πλέον κατάλληλον πρὸς ἐθνικοθηρησκευτικὴν δρᾶσιν ἀπὸ τὸν θρόνον τῆς Νικομηδείας καὶ προκρίνας τὰ τοῦ διακόνου διάσημα τῶν τοῦ διακονουμένου.

Ὁ Μακάριος συνέταξε τὸ ἱερὸν τοῦτο, κατὰ τὸν Συμυρνάκη, ἐνδιαίτημα τῶν πετιτρόμων Μουσῶν, ὅπερ ἀπεκάλεσε Πατριμιάδα Σχολήν, ἥτις ὑπ' ἄλλων ἐκλήθη Ἑλληνομουσεῖον καὶ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τῆς Πάτμου, ἀποβλέψας εἰς τὴν γενικὴν ὠφέλειαν τοῦ Γένους αὐτοῦ. Εἰς τὸ θεάρεστον τοῦτο ἔργον παρώτρυναν τοῦτον οἱ ἐν Κων/πόλει λογάδες, ἰδίᾳ δὲ ὁ σοφώτατος Ἀγάπιος ὁ Βουλισμαῆς ὁ ἐξ Ἰθάκης λόγιος καὶ ἱεροκήρυξ.

Τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου 1713 ὁ Μακάριος εὐρίσκεται εἰς τὴν προσφιλεῖ αὐτοῦ Πάτμον, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ ἐπιφανοῦς λογιῶν Κων/νου Γορδάτου τοῦ Χίου καὶ ἤρξατο τοῦ ἔργου τῆς διδασκαλίας ἐν τοῖς κελλίοις τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ Σπηλαίου, ἀφοῦ ἐξ ἰδίων ἐπεσκεύασε ταῦτα. Εἰς ταῦτα ἐδίδασκε μέχρι τοῦ 1728, ὅποτε λόγῳ τῆς συρροῆς μαθητευόντων, οἵτινες συνέρρεον ἐκ τῶν παρακειμένων νήσων καὶ ἐκ Κων/λεως, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, κυρίως Ἑλλάδος, Πελοποννήσου, Ἐπτανήσου, Λήμνου, Χίου, Σμύρνης, Μήλου, Κῶ, Ρόδου, Κρήτης, Κύπρου, Κυζίκου, Σινᾶ, Ρωσίας καὶ ἐκ πασῶν τῶν Ἑλλαδικῶν χωρῶν, τούτων δὲ πολλοὶ διέμενον καὶ εἰς οἰκίας τῆς Χώρας ὅπερ ἀσύμφορον ἀπέβαινον, διὰ τοῦτο ἐμερίμνησε καὶ ἔκτισε συστηματικὴν σχολήν, ἥς τὰ ἐρείπια σώζονται, ἐνεργήσας διὰ τοῦ προσωπικοῦ φίλου αὐτοῦ Μανουὴλ Ὑψηλάντου, υἱοῦ τοῦ μεγαλεμπόρου Ἰωάννου Ὑψηλάντου ἐκ Καστορίας ὀρωμμένου τοῦ καὶ ἄλλως καλουμένου Μανωλάκη Κιουρτζήμπασση.

Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς σχολῆς, γράφει ὁ Μακάριος πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Κιουρτζήμπασσην· «καὶ δοξάζω τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν ὅτι εὐδόκησε τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο, ὅπου ἐμελετοῦσες νὰ κάμῃς εἰς Κων/πολιν καὶ τὸ ἐμπόδισε δὲν ἡξεύρω τίνων ὁ φθόνος. Ἴδου γίνεται ἐνταῦθα λίθινον ὄλον καὶ χωρὶς βαφαῖς καὶ ἄλλα μάταια ἔξοδα, πλὴν εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι ὠραιότερον ἀπὸ ὅσας ἄλλας οἰκοδομὰς ἔκαμεν ἡ ὑμετέρα ἐνδοξότης. Ἐπειδὴ οἱ οἰκοδομαὶ ἐκεῖναι ἀφορῶσιν εἰς ἀνάπαυσιν τῶν συγγενῶν του καὶ εἰς σκέπη τῶν πτωχῶν καὶ ξένων ἢ νὰ εἴπω καλύτερα αὐτοῦ τοῦ Κυρίου μας, ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶπεν «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε...». Τὰ ἔξοδα ὅλα, εἶναι γραμμένα ἕνα πρὸς ἕνα εἰς καθαρὸν κατάστιχον, γίνονται ἕως τῶρα γρόσια ἐξακόσια».

Εἰς τὰ διαμερίσματα τῆς σχολῆς παρέμενον ὡς οἰκότροφοι μαθηταὶ ἐκτὸς

τῶν Πατριῶν καὶ τῶν ὑπὸ λιμοῦ ἐκδιωχθέντων, οἱ μνημονευόμενοι ἐν ἄλλῃ ἀχρονολογήτῳ πρὸς τὸν Μανωλάκη ἐπιστολὴν του, ἦτοι ὁ Παπᾶ Κοσμᾶς ὁ Λήμιος, ὁ Παπᾶ Νεῖλος Κρής, ὁ ἱεροδιάκονος Καλλίνικος Λήμιος, ὁ Γερμανὸς μοναχὸς Κύπριος, ὁ Νεόφυτος ἀνεψιὸς τοῦ πρώην Ἄρτης, Ἄρσένιος μοναχὸς ἀπὸ τὸν Γαλατᾶ, Δημήτριος καὶ αὐτὸς Πολίτης, ὁ Ἰωάννης ἀνεψιὸς τοῦ Μπαϊρακτάρη καὶ ὁ Ἰωάννης συμπατριώτης τοῦ κυρ Ἀγαπίου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1729 πρὸς κύρωσιν τῆς διατάξεως καὶ θελήσεως τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Πατριᾶδος, ἄρχοντος Μανωλάκη Κιουρτζήμπασση, ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Παΐσιου Β' σιγίλλιον, δι' οὗ οὗτος ἀποφαίνεται, ὅπως τὸ ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου καὶ χρησιμωτάτου ἐν ἄρχουσι κυριτζῆ Μανωλάκη ἀνεγερθὲν ἐκ βάθρων νέον σχολεῖον ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἐπιστασίαν ὁ σοφολογιώτατος διδάσκαλος κυρ Μακάριος σὺν πάσῃ τῇ περιοχῇ αὐτοῦ καὶ τοῖς προσηλωθεῖσιν αὐτῷ ἀφιερώμασι, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου ὁ ὑπ' αὐτοῦ καταστάς διάδοχος κυρ Γεράσιμος. Οὗτος δὲ κέκτηται τὴν ἄδειαν κ' ἐξουσίαν, ἵνα καθιστᾶ καὶ διορίζει ὃν ἤθελε δοκιμάσει ἄξιον εἰς διαδοχὴν μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτοῦ, ὅστις ἀναφαιρέτως ἔμελλεν ὅπως ἔχη τὴν ἐπιστασίαν τοῦ φροντιστηρίου, μηδενὸς δυναμένου ἵνα παρενοχλήσῃ τοῦτον. Ἴδου διατὶ πολλοὶ ἐννοοῦν, παρασυρόμενοι ἐκ τοῦ σιγιλίου τούτου, ὡς ἀρχὴ τῆς Πατριᾶδος τὸ 1729.

Ὁ Μακάριος, ἀφ' ἧς ἤρξατο τοῦ δυσκόλου ἔργου του, οὐδεμίαν ἀμοιβὴν ἐλάμβανε, τὰ πρὸς συντήρησιν δ' αὐτοῦ παρεῖχον διάφοροι ὁμογενεῖς—στεροῦμενος, θλιβόμενος, κακουχούμενος, ὡς ἄλλος ἱεραπόστολος τῆς θρησκείας καὶ τῆς Πατρίδος. Ἐδίδασκεν ἀρχικῶς ὁ ἴδιος καὶ ἠρμήνευε τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς καὶ τοὺς τῆς ἐκκλησίας Πατέρας. Πρὸς τούτοις δὲ Γραμματικά, φιλοσοφικά, ῥητορικὴν, ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ λατινικά.

Ἐπὶ ὀλόκληρον εἰκοσιτετραετιᾶν διευθύνων αὐτὸς οὗτος καὶ τὴν Σχολὴν καίπερ κατατρυχόμενος, ὡς ὁ ἴδιος γράφει εἰς τὸν τότε Μητροπολίτην Σάμου, ὑπὸ δεινῶν νοσημάτων. «Αὐτὸ τὸ σωματίον πολλοῖς πάθεσιν περιστοιχούμενον, ποδαλγίαν φημί καὶ ἄσθμα καὶ λιθίασιν νεφριτικὴν...».

Κατὰ τὸ ἔτος 1722 ἦ καὶ μικρὸν πρότερον προσέλαβεν ὡς βοηθὸν τὸν ἱερομόναχον Κοσμᾶν καὶ μετ' ὀλίγον τὸν ἱερομόναχον Γεράσιμον τὸν Βυζάντιον, τὸν ὁποῖον καὶ κατέλιπε διάδοχον αὐτοῦ εἰς τὴν Σχολὴν μετὰ θάνατον. Ὁ Μακάριος διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ αὐταπαρνήσεως, τῆς προσευχῆς, τῆς νηστείας καὶ τῆς ἐργατικότητός του κατέλιπεν ἄριστον παράδειγμα πνευματικοῦ ἀνδρός, δι' αὐτὸ καὶ οἱ αἰῶνες θὰ ἀντιπαρέρχωνται χωρὶς νὰ δύνανται νὰ σβύσουν τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὰς σελίδας τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ γένους ἡμῶν, ὅσον δ' οἱ αἰῶνες παρέρχονται, τοσοῦτον τὸ φωτοστέφανον τῆς ἀρετῆς ἐκείνου θὰ φωτίζει τὰς ἐπερχομένας γενεάς.

Δὲν ἤρκειτο ὁ ἀείμνηστος Μακάριος μὲ τὴν στεγνὴν διδασκαλίαν. Καθημερινὴ τροφή αὐτοῦ ἦτο τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου. Ρῆτωρ σπάνιος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ τῶν Λατίνων δεινὸς πολέμιος. Τὰ φλογερά του κηρύγματα ἀπέ-

πειον τὸ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα τοῦ Ὁρθοδόξου Θεολόγου. Αἱ διακόσμιαι περιπέτου σφριζόμεναι ἐπιστολαὶ του, αἱ ὁποῖαι κατὰ καιροὺς ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ Περιοδικὸν «ΠΑΝΔΩΡΑ» ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Μαλανδράκη, ἐκφράζουσι τὸ ὀρθόδοξον φρόνημα τοῦ ἀνδρός.

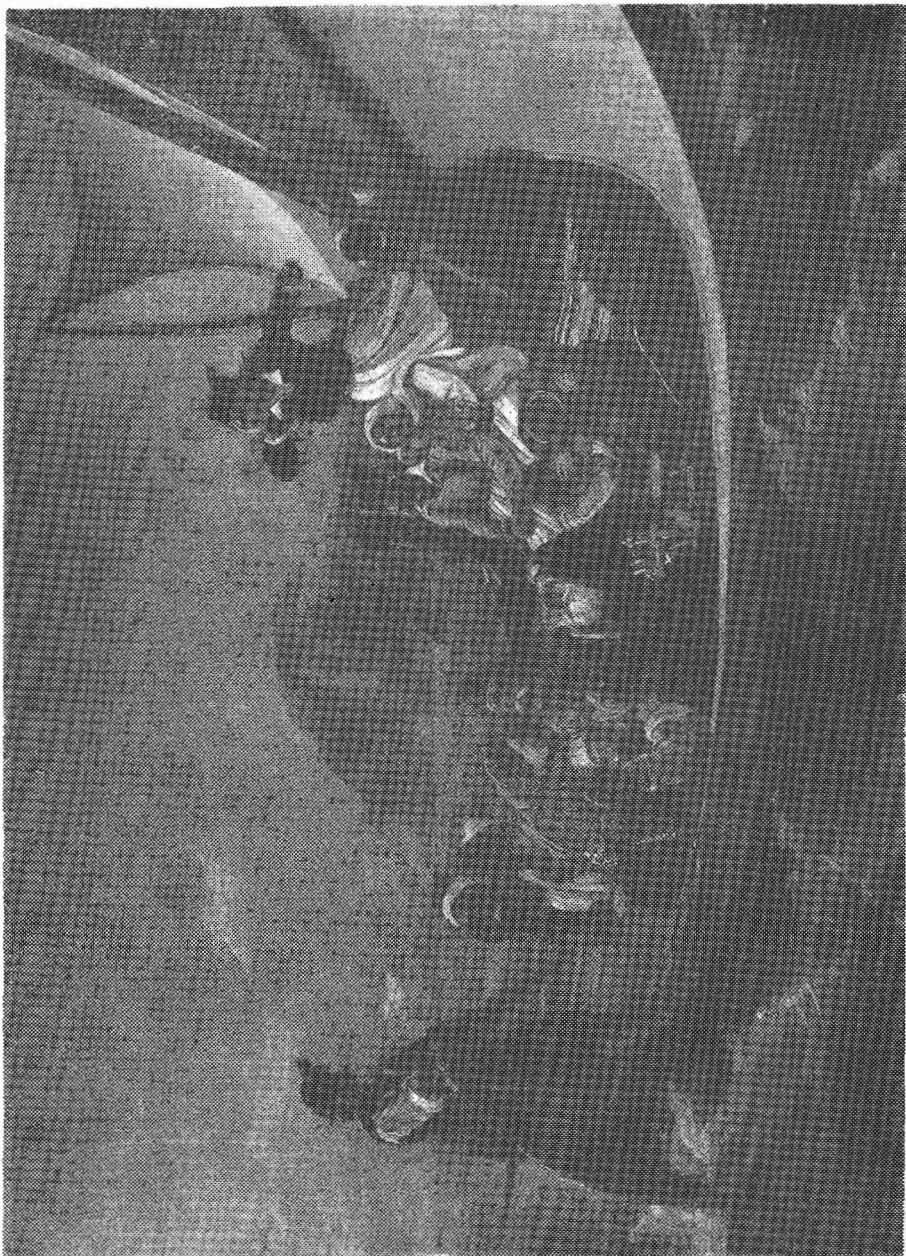
«Ἡ Εὐαγγελικὴ του σάλπιγξ» ὡς καὶ «ἡ ἔκθεσις κανόνων ρητορικῶν» καὶ λοιπὰ ἔργα του εἶναι δείγματα τῆς σοφίας του. Λέγεται ὅτι ἐξεφώνησε δισχιλίους λόγους⁴ φλέγων τὰς καρδίας τῶν ἐκ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας ἐξιόντων ἱερωμένων. Ὁ William Edgar Geil βεβαιοῖ· «Αὐτὸς ὁ μακάριος καὶ καλὸς πατήρ, αὐτὸ δηλώνει τὸ ὄνομά του, ἦτο ἓνας ἀπὸ τοὺς λογιωτάτους Ἑλλήνας τῆς ἐποχῆς του καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ, ἀλλ' ἦτο συνάμα μεγάλος διδάσκαλος καὶ ἱεροκλήρυξ»⁵.

Συνεδύαζεν ἀρμονικώτατα ἀρετὴν καὶ σοφίαν· ὁ ἴδιος δὲ συνίστα εἰς ἄλλον φίλον του⁶ «ἀντέχου ἐκατέρωθεν σοφίας καὶ ἀρετῆς. Πᾶσα γὰρ ἐπιστήμη, κατὰ Πλάτωνα, χωριζομένη ἀρετῆς πανουργία φαίνεται». «Ὅτι δὲ μελετητῆς ὑπῆρχε τῶν Θείων γραφῶν, φανερὰ γίνεται ἀπὸ τὴν ὠραίαν καὶ χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τὴν ὁποῖαν μεταχειρίζεται ἀπαντῶν εἰς μοναχόν. «Καθάπερ γὰρ οἶνος μετρίως πινόμενος ἀναπαύει λύπην καὶ μεταβάλλει καρδίαν εἰς εὐφροσύνην, οὕτως ἡ τῶν Θείων γραφῶν μελέτη εἰς χαρὰν μεταβάλλει τὴν ψυχὴν». Ὁ θάνατος τοῦ Μακαρίου, ἐπισυμβὰς τὴν 17ην Ἰανουαρίου 1737 ἀφῆκε δυσαναπλήρωτον κενὸν ἐν τῇ Πατριάδι Σχολῇ. Δι' ὃ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Γεράσιμος, ἀπαντῶν εἰς τοὺς συλλυπούμενους αὐτόν, δὲν εὐρίσκει λόγους νὰ ἐκφράσῃ τὸν πόνον καὶ τὴν ὀδύνην αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀνδρός. Γράφων εἰς τὸν πρῶτον Μητροπολίτην Ἀρτης Νεόφυτον μεταξὺ ἄλλων ἀναφέρει, θλίψει συνεχόμενος· «Ποῦ ἐστι νῦν ὁ θρηνητῆς τῶν προφητῶν Ἰερεμίας, ὅπως δανείσῃ μοι πηγὰς δακρύων πολυχεύμονας, ἵνα κλαύσω τὴν ἐμὴν ὀρφανίαν; Μετέστη τῶν τῆδε ὁ ἐμὸς πατήρ καὶ διδάσκαλος καὶ σὸς γνήσιος ἀκαπήλευτος φίλος ὄχετο ἐξ ἀνθρώπων ἄωρι, Μακάριος φημί, ἡ τῶν Θεολόγων ἀκριβεστάτη διόπτρα, ὁ ἀκαταγώνιστος ὑπέρμαχος τῶν ὀρθῶν δογμάτων, ὁ ἀκριβὴς φύλαξ τῶν ἐθῶν τε καὶ νόμων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐμπυχος ἰδέα τῆς τε ἔσω καὶ ἔξω φιλοσοφίας, ὁ κόσμος τῶν διδασκάλων, τῆς καλλιπερίας τοῦ καθ' ἑλληνικῶν λόγου τὸ ταμεῖον. Ἡ φιλοτιμία τοῦ νῦν δυστυχοῦς γένους, ὁ ἄμισθος διδάσκαλος, ὁ δαπανώμενος μᾶλλον ἢ δαπανῶν τοὺς αὐτῶ προσφοιτῶντας οἴχεταί, φημί, ἡ χάρις τῆς εὐγλωττίας, ὁ παρακλήτωρ τῶν ἐν θλίψεσιν, ὁ τροφεὺς τῶν λιμῶν πολιορκουμένων, ἡ παραμυθία τῶν πολιῶν καὶ γήραξ κατατρυχομένων, ὁ τῶν πόρρω καὶ τῶν ἐγγὺς ἀπροφάσιτος ἀλείπτῃς τῶν ἀποδυομένων πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς στάδιον. Ὁ σὸς Γεράσιμος οὐκ ἔχει πλέον τὸν παρακλήτορα καὶ τροφέα τοῦ κατ' ἄμφω ἀνθρώ-

4. Χειρόγραφα περὶ Πάτμου Γερασίμου Συμυρνάκη, σελ. 170.

5. The isle that is called Patmos, London, σελ. 197.

6. Ἐπιστολὴ ΙΘ'.

Η φουγιέ εξ Παόγας.

που, διὰ τοῦτο καὶ ὀρφανίαν ὀδύρεται ἀπαραμύθητον καὶ δριμυτέραν τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν καὶ βίον διάγει ἀβίωτον».

Καὶ εἰς τὸν πρῶην Μητροπολίτην Ἰωαννίκιον, γράφων ὁ Γεράσιμος, καλεῖ τὸν διδάσκαλόν του «φύλακα ἀπαράτρεπτον τῶν ὀρθῶν δογμάτων, κήρυκα τε διαπρύσιον καὶ ἀπροσωπόληπτον, ιδέαν ἔμψυχον ἀρετῆς ἀπάσης, ἐκμαγεῖον ζῶν τῆς τε καθ' ἡμᾶς καὶ ἔξω φιλοσοφίας, παρακλήτορα τῶν ἐν θλίψεσι, τῶν πεινῶντων τροφέα καὶ ἐκ τῶν ὑστερημάτων, ὃ καὶ θαυμάσιον διὰ τὸ σπάνιον...». Γράφων ὁ αὐτὸς πρὸς Κων/νον Γορδάτον τὸν Χῖον, θλίψει συνεχόμενος διὰ τὸν ἐκείνου θάνατον, ἐπιπροσθέτει: «Πῶς καὶ κινῶ γλῶτταν ὁ ἤδη ἀγλωττος, πῶς χεῖρα ὁ ἄχειρ, ἄτε δὴ ἀφαιρεθεὶς τὴν διδάσκαλον ἐκείνην καὶ φιλόσοφον γλῶτταν, τὴν κινουσαν με καὶ μορφοῦσαν με... Τὴν ὀρθοτομοῦσαν τὰ Θεῖα δόγματα, τὴν παρρησιαζομένην τὴν εὐσέβειαν, καὶ χειρὶ καὶ λόγῳ καὶ τρόπῳ. Τὴν οὖσαν ἔρεισμα τε καὶ ἐγκαλῶπισμα τοῦ νῦν δυστυχοῦς γένους γλῶσσαν ἐκείνην τὴν μαειύτριαν τῆς καλλιπειίας τοῦ καθ' ἑλληνας λόγου, τὴν φθειγγομένην οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀποπνεύουσαν ἔλεος παράκλησιν πρὸς τοὺς... πιεζομένους».

Ἄλλὰ καὶ ὁ Ρῶσος μαθητῆς αὐτοῦ Βασίλειος Μπάρσκι ἐπαξίως πλέκων τὸ ἐγκώμιον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, καλεῖ αὐτὸν ἐνάρετον, πρᾶον, ἀκακον, φιλόξενον, ἐπιπροσθέτων ὅτι ἡ πρότερον ἔρημος καὶ ἀγνωστος νῆσος Πάτμος νῦν φημίζεται πανταχοῦ καὶ ἔνεκα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ καὶ ἔνεκα τῶν ἀρετῶν τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρὸς Μακαρίου. Προσέτι δὲ γράφει ταῦτα: «Τίνων δὲ στεφάνων δὲν εἶναι ἀξία ἡ μακαρία αὕτη κεφαλὴ καὶ ποῖοι ῥητορικοὶ ἔπαινοι δὲν ἀρμόζουν τῷ ἐκλεκτῷ Μακαρίῳ, ἀφ' οὗ ἡ πρότερον ἀγνοησὶς καὶ ξηρὰ πέτρα ἀποφέρει νῦν καρποὺς καὶ ἐκφύει κρίνους εὐώδεις; Ἀληθῶς, πρὸς τὸ ὄνομα αὐτοῦ συμφωνεῖ καὶ ὁ βίος του· Μακάριος τὸ ὄνομα, μακάριος καὶ ὁ βίος αὐτοῦ. Διὰ τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ, τῆς δόξης καὶ τῆς σοφίας του, ἐμεγαλύνθη ἡ Σχολὴ αὕτη καὶ ἡ Πάτμος εἶναι νῦν εἰς τοὺς ὑπὸ ζυγὸν δυστυχεῖς Ἑλληνας ἀντὶ τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων». Ἐπιπροσθέτει δὲ ὁ αὐτὸς Μπάρσκι, ὅτι «πάντες οἱ Ἕλληνες τάττουσι τὸν Μακάριον ἐν τοῖς σεσωσμένοις, διότι καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ, ὅσα ἐλέη συνῆγε διένεμε τοῖς πένησι, καὶ δὴ καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ, ἡ δὲ νηστεία, ἡ προσευχὴ, ἡ ἀγρυπνία καὶ ἡ διδασκαλία τῶν θεοπνεύστων διδασκάλων ἦσαν ἡ διηνεκὴς τροφὴ αὐτοῦ. Τοσοῦτον δὲ ἀκτῆμων ἦν, ὥστε μετὰ θάνατον μόνον τὴν Βιβλιοθήκην αὐτοῦ κατέλιπεν».

Περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἀναφέρει καὶ ὁ Δημήτριος Προκοπίου, ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν λογίων Ἑλλήνων, τὰ ἐξῆς: «Μακάριος, Ἱεροδιάκονος ἐκ νήσου Πάτμου, ἀνὴρ εὐσεβεῖα καὶ ὁσιότητι βίου σεμνυνόμενος, σοφὸς καὶ πολυμαθὴς, εἰδήμων τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης, πεπαιδευμένος τὴν τε θύραθεν φιλοσοφίαν καὶ ἱερὰν θεολογίαν Ἱεροκλήρου, μελετᾷ καὶ ἀναγινώσκει

ἐν τῇ περιφημίᾳ Μονῆ τῆς νήσου Πάτμου τὴν Ἱερὰν Γραφὴν καὶ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἕξω τῶν βιοτικῶν θορύβων γενόμενος»⁷.

Τὴν βιογραφίαν τοῦ μεγάλου τούτου διδασκάλου, ῥήτορος καὶ συγγραφέως, ἔγραψεν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ὁ ἐκ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας, ὁ χρηματίσας καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Βουκουρεστίου. Καὶ ἐκεῖ ἀναγινώσκει καὶ διαπιστώνει ὁ μελετητὴς οἷος ὑπῆρξεν ὁ μακαριστὸς ἐκεῖνος Μακάριος. Ἀληθῶς, πρὸ πολλοῦ ἔδει νὰ ἔχη συγκαταριθμηθῆ μεταξὺ τῶν ἁγίων τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, ὁ ἅγιος, ὁ ὅσιος, ὁ σοφὸς καὶ ἄκακος Μακάριος.

Δὲν εἶναι νεωτέρων γνώμη, εἶναι σπόρος ῥιφθὲς ὑπὸ τῶν συγχρόνων μαθητῶν, φίλων καὶ τόσων γνωστῶν τοῦ Ἁγίου Διδασκάλου καὶ εἶναι καιρὸς νὰ καρποφορήσῃ. Εἶη ἄφθιτος καὶ ἀγήρω ἡ μνήμη τοῦ τοιοῦτου σοφοῦ διδασκάλου.

δ. Ὁ διάδοχος τοῦ Μακαρίου Γεράσιμος ἱερομόναχος συνέχισε τὴν διδασκαλίαν ἐν τῇ Σχολῇ μέχρι τοῦ 1740. Οὗτος ἐτύγχανεν ἕξοχος ἀνὴρ λόγιος καὶ ἐπ' ἀρετῇ διακρινόμενος. Καθ' ἃ βεβαιοῖ ὁ Κων/νος Γορδάτος, ἦτο «ἔμψυχος εἰκὼν καὶ γέρας τῆς ἀρετῆς». Μαθητὴς γενόμενος κατ' ἀρχὴν τοῦ Μακαρίου καὶ ἀποφοιτήσας, προσελήφθη ὡς ὑποδιδάσκαλος αὐτοῦ, συνεδέθη δὲ διὰ πραγματικῆς χριστιανικῆς μετ' αὐτοῦ φιλίας. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπιστολάς του δὲν παραλείπει ὁ Μακάριος νὰ ἀναγράψῃ· «Ὁ ἐμὸς Παπα-Γεράσιμος ἀσπάζεται ὑμᾶς». Ὡς ὑποδιδάσκαλος εἰργάσθη ἐπὶ 15ετίαν περίπου βοηθῶν ἐν πᾶσι τὸν διδάσκαλον Μακάριον «προσκαρτερῶν μετ' αὐτοῦ νηστείᾳ καὶ προσευχῇ καὶ τῇ παραδόσει τῶν μαθημάτων τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ τῶν θύραθεν». Τὴν σχολαρχίαν ἀνέλαβε κατὰ τὸ 1737, συνεχίζων καὶ καταβάλλων τὴν αὐτὴν φροντίδα πρὸς καταρτισμὸν τῆς μαθητιώσης Ἑλληνικῆς νεότητος, ἥτις ἐν αὐτῷ ἀνεγνώρισε τὸν κατὰ πάντα ἄξιον τοῦ ἀπελθόντος μεγάλου διδασκάλου διάδοχον (βλ. Προλεγόμενα Γραμματικῆς Κ.Μ. Κούμα). Δυστυχῶς ὁμως ἡ κατατρύχουσα αὐτὸν ἀσθένεια τῆς λιθιάσεως τὸν ἠνάγκασεν ν' ἀπέλθῃ εἰς Σμύρνην πρὸς θεραπείαν, ἀφοῦ κατέλιπεν ἀντικαταστάτην εἰς τὴν Σχολὴν τὸν ἕτερον τῶν ὑποδιδασκάλων Βασίλειον τὸν Κουταληνόν· μετὰ τινος δὲ μῆνας εὕρισκόμενος εἰς Κρήτην, πιθανῶς δι' ὑποθέσεις τοῦ ἐκεῖ Μετοχίου τῆς Μονῆς ἡμῶν καὶ θεραπευόμενος εἰς τὴν ἐν Χανίοις Μονὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀπῆλθε πρὸς Κύριον τὴν 7ην Ἀπριλίου 1740.

Διὰ τὴν ὁσιότητα τοῦ βίου αὐτοῦ, τὸ πρᾶον καὶ ἀνεξίλικον, ὁ Γεράσιμος ἡγίασε καὶ μεταξὺ τῶν σεσωσμένων τῆς ἐκκλησίας τιμᾶται. Ἡ ἱερὰ ἡμῶν Μονὴ κατέχει τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς κοιμήσεως τοῦ ἁγίου.

Ἡ ἱερὰ ἀδελφότης ἡμῶν, ἅμα τῷ θλιβερωῖ ἀγγέληματι, ἀπέστειλεν ἐκπροσώπους αὐτῆς, ὅπως παραλάβωσι τὸ ἱερὸν αὐτοῦ λείψανον καὶ μεταφέρωσιν αὐτὸ εἰς τὴν Μονὴν του, ὡς πολύτιμον αὐτῆς θησαυρόν. Οἱ Κρῆτες ὁμως ἠρνήθησαν

7. Παρὰ Φαβρ. Biblioth. Graeca, τ. XI σελ. 548.

νὰ ἀποδώσῃ τοιοῦτον θησαυρόν, τὸν ὁποῖον ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτούς. Τότε οἱ ἀδελφοὶ τοῦ ὁσιωτάτου Γερασίμου, λύπη βαθεῖα συνεχόμενοι, εἰσηγήθησαν ὅπως γίνῃ ἀγρυπνία καὶ νὰ ἀφήσωσι τὸν ἴδιον νὰ δηλώσῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Οὕτω καὶ ἐγένετο. Ἐνῶ δὲ ἐψάλλετο ὁ Χερουβικὸς ὕμνος κατὰ τὴν Θεῖαν λειτουργίαν ἐκόπη αὐτομάτως ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ ὁσίου καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ τάπητος πρὸς τὸ μέρος τῶν ἀδελφῶν τῆς ἱερᾶς Μονῆς. Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς θέλημα καὶ γνώμη τοῦ ἁγίου. Οἱ ἀδελφοὶ τότε ἔλαβον μεθ' ἑαυτῶν τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὴν ἐτοποθέτησαν εἰς τὸ ἱερὸν θησαυροφυλάκιον τῆς Μονῆς, ἔνθα σφίζεται καὶ παρέχει ἰάσεις εἰς πάντας τοὺς ἐν πίστει προσερχομένους καὶ ἐπικαλουμένους τὴν πρεσβείαν αὐτοῦ.

Περὶ τῆς κοιμήσεως αὐτοῦ ὁ μαθητῆς του Ἐφραίμ, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, ἀνὴρ λόγιος καὶ πεπαιδευμένος, ἀναφέρει τὰ ἐξῆς: «Ὁ δ' ἐμὸς Πατὴρ καὶ γέρον Γεράσιμος, ὁ ἀειμνηστος καὶ τοῦ Μακαρίου διάδοχος, λύπη συνεχόμενος καὶ πάθει τῆς πέτρας (λιθίας) καταπιεζόμενος, μετὰ τρία ἔτη ἢ σχεδὸν καὶ τέσσαρα τῆς Μακαρίου ἐντεῦθεν ἐκδημίας, ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς πρὸς Κύριον ἐν Κρήτῃ ἱατρευόμενος τῇ νήσῳ». Ὁ δὲ μνημονευθεὶς Γορδάτος ὁ Χῖος ἠΰχετο, «πολλοὺς τινὰς Μακαρίους καὶ Γερασίμους γενέσθαι τῷ παντὶ ἀθλίῳ γένει ἡμῶν». Ὁ κοινὸς μαθητῆς Μακαρίου καὶ Γερασίμου Μπάρσκι γράφει περὶ τούτου, ὅτι «ἦν πάσῃ ἀρετῇ κεκοσμημένος, ἀσκητικώτατος οὐχ ἦσσαν τοῦ διδασκάλου ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ παιδείᾳ ἐν δὲ τῇ γραμματικῇ τέχνῃ ἀνώτερος, οὐ μόνον αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ πολλῶν περιβοήτων καὶ ὀνομαστῶν διδασκάλων». Ὁ Γεράσιμος ζῶν ἐκαλεῖτο ἄκκος καὶ μετὰ θάνατον μετὰ ὁσίων συνηριθμήθη

ε. Τὸν ὅσιον τοῦτον διδάσκαλον, ἐκδημήσαντα πρὸς Κύριον, διεδέξατο ἐν τῇ Πατριάδι ὁ μνημονευθεὶς Βασίλειος Μοναχός, ὁ ἐκ τῆς νήσου Κουτάλης, ὁ ὁποῖος ἀπεβίωσε τὴν 18ην Μαρτίου 1773 ἀπὸ εὐλογίαν. Τὴν Σχολὴν διηύθυνε μέχρι τοῦ 1769, μετὰ δὲ τὴν διαρρύθμισιν τῆς Σχολῆς ἐδίδασκε φιλοσοφίαν μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ὁ ἀοίδιμος Οἰκονόμος ἐκφράζεται διὰ τὴν Σχολὴν οὕτως: «Ἦν ὅτε καὶ παιδείας Ἑλληνικῆς καὶ εὐσεβείας νάματα ἐξεχέοντο καὶ διδασκάλων ἀειμνήστων σειρά καὶ μαθητιῶντων πληθὺς εὐσεβῶς ἐκπαιδευομένων».

στ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου τὴν σχολαρχίαν ἀνέλαβεν ὁ Δανιὴλ Μοναχός ὁ Κεραμεύς, ὁ Πάτριος. Οὗτος ἐχρημάτισε μαθητῆς τοῦ ὁσίου Γερασίμου καὶ τοῦ Βασιλείου. Μετὰ τὸ πέρας δὲ τῶν μαθημάτων αὐτοῦ μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκεῖ ἐδίδασκεν εἰς τοὺς Οἴκους τῶν μεγάλων διεργηνέων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης Σούτσων καὶ Καλλιμαχιδῶν. Ἐκεῖθεν συνοδικῇ ἀποφάσει ὁ Πατριάρχης Θεοδόσιος ὁ Β', ἐφοδιάσας αὐτὸν διὰ συστατικοῦ γράμματος, ζῶντος ἔτι τοῦ Βασιλείου Κουταληνοῦ, ἀπέστειλεν εἰς Πατριάδα ὡς διδάσκαλον τῶν γραμματικῶν.

Ὁ Δανιὴλ ὄντως ἦτο ἐκ τῶν ἐξόχων Ἑλλήνων διδασκάλων τῶν χρόνων

αὐτοῦ καὶ ἡ Σχολὴ ἐπ' αὐτοῦ κατέστη τῶν συγχρόνων τῆς Σχολῶν ἡ ἐπιφανεστέρα. Ἡ φήμη αὐτοῦ προσείλκυσε μαθητὰς ὡς ἐπὶ Μακαρίου, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ὑπερέβαινε τοὺς ἑκατὸν καὶ κατ' ἄλλους τοὺς διακοσίους. Ὁ Δανιὴλ δὲν ἦτο μόνον ἐρμηνευτῆς δοκιμώτατος, ἀλλὰ καὶ γραμματικὸς τῶν συγχρόνων αὐτοῦ οὐδενὸς δευτέρου.

Ὁ Πατριάρχης Θεοδόσιος ὁ Β' ἐν σιγγιλίῳ αὐτοῦ, ὅπερ ἐξεδόθη τὴν 20ὴν Ἰουνίου 1769, ἀποκαλεῖ τὴν Πατριάρχα καταγώγιον τοῖς ἔρωτι ταύτης προσφοιτᾶν ἐθέλουσι τῶν τοῦ ἡμετέρου γένους ὀρθοδόξων, ἐν ᾧ πλεῖστοι παρ' ὅσοι κατὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους ἐγγυμνασθέντες τῶν τῆς παιδείας καλῶν ἐπεδρέψαντο· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ ἀφθόνως τούτων ἐγεύσαντο καὶ τὴν ἀκρόρειαν τῆς τε θύραθεν φιλοσοφίας καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραῆς Θεολογίας ἐλληλακότες καὶ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς πρωταγωνισταὶ γενόμενοι, μέγιστον κλέος παρὰ πᾶσαν ἤρασαν καὶ τῷ γένει κοινωφελεῖς ὤφθησαν. Ἄλλὰ καὶ ὁ Πατριάρχης Γαβριὴλ ὁ Δ', ἀπαντῶν εἰς συγχαρητήριόν του ἐπιστολῆν ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει αὐτοῦ εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον γράφει εἰς τὸν Δανιὴλ (τὴν 1ην Μαΐου 1781), «οὗτινος μελέτη εἶναι ἄπας ὁ βίος καὶ οἱ λόγοι ἡδεῖς ὑπὲρ χρυσίων καὶ τοπάζιον κατὰ τὸν Δαυὶδ εἰς οὗ τὴν κεφαλὴν ὡς ἐξ Ἑλικῶνος ὡς λέγουσι κατῆλλον αἰμοῦσαι διὰ τὴν περὶ τοὺς λόγους δεινότητα, ὅστις οὐχὶ διὰ κενῶν λόγων ἀλλὰ διὰ πραγμάτων ἀπέδειξεν ἀριδῆλως τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτῷ ἀρετὴν καὶ τελειότητα· τί δὲν ἠδύνατο νὰ εἴπη ἢ τί νὰ γράψῃ...».

Τοιοῦτος ὢν ὁ Δανιὴλ, λίαν ἠὺδοκίμει ἐν παντὶ τῷ Ἑλληνικῷ, ἐτιμᾶτο δὲ ἰδίως ἀπὸ τοὺς λογίους τῆς ἐποχῆς του, ἀρχιερεῖς μεγάλους διερμηνεῖς καὶ Οἰκουμενικοὺς Πατριάρχας πολὺ δὲ περισσώτερον παρὰ τῶν μαθητῶν του, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', τοῦ Ἀλεξανδρείας Παρθενίου κ.ἄ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δανιὴλ, γράφει ὁ Ἄγγλος συγγραφεὺς William Ed. Geil, ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἠὺξήθη εἰς διακοσίους, ἔφθασεν εἰς τὸ ζενίθ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς καὶ ἦτο ἡ καλυτέρα Ἑλληνικὴ Σχολὴ εἰς τὴν Τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν. Τὸ πρόγραμμα τῆς Σχολῆς ἦτο ἰδίως ἀρχαία κλασσικὴ γλῶσσα μετὰ φιλοσοφίας καὶ θεολογίας. Αὐτὴ ἦτο ἡ πνευματικὴ προσφορὰ τῆς Σχολῆς· ἐδῶ ἐσπούδασαν πολλοὶ διακεκριμένοι Ἕλληνες, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί. Μεγάλοι διδάσκαλοι ἔκαμαν τὰς μελέτας αὐτῶν ἐν αὐτῇ καὶ οἱ ἀπόφοιτοι τῆς Σχολῆς ἔγιναν ἐπίσκοποι καὶ Πατριάρχαι. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Σχολῆς ἡ ἀγάπη τῆς πολυμαθείας ἠὺξήθη καὶ ἄλλαι ἑλληνικαὶ Σχολαὶ ἰδρύθησαν εἰς Σμύρνην, Μυτιλήνην, Λέσβον καὶ Ἱεροσόλυμα.

Ἐπὶ Δανιὴλ ἐχρημάτισεν ὡς βοηθὸς αὐτοῦ ὁ Μισαὴλ μοναχὸς ὁ Μαργαρίτης ἐκ Πάτμου. Οὗτος μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τῆς Πατριάρχας ἀνέλαβε καθήκοντα ὑποδιδασκάλου. Κατὰ τὸ 1781 ἀπῆλθεν εἰς Σίφον, κατ' ἐπιμονὴν αἵτησιν τοῦ προστάτου τῆς ἐκεῖ Σχολῆς Νικολάου Μαυρογένους, διερμηνέως τοῦ Ὄθωμανικοῦ στόλου καὶ ἐδίδαξεν ἐκεῖ μέχρι τοῦ 1793, ὅποτε αἰτήσῃ τοῦ Δανιὴλ, ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος ὁ Ζ' προέτρεψεν αὐτὸν καὶ ἐπαν-

ἦλθεν εἰς τὴν προτέραν θέσιν του εἰς Πατμιάδα. Μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Σχολάρχου Δανιήλ, κατ' Ἀπρίλιον 1801, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς καὶ συνέχισε σχολαρχῶν μέχρι τοῦ 1809, ὅτε ἀντεκατεστάθη ὑπὸ τοῦ ἱεροδιακόνου Παΐσιου τοῦ Καραπατᾶ. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπῆλθε τὴν 5ην Ἰανουαρίου τοῦ 1819. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μισαήλ ὑποδιδάσκαλος ἦτο ὁ Κύριλλος ὁ Σγουρομαλληνός.

ζ. Τὴν Διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς μετὰ τὸν Μισαήλ, ἀνέλαβεν ὁ ἱερεὺς Παῖσιος Καραπατᾶς ὁ Πάτμιος. Οὗτος μαθητεύσας παρὰ τῷ Κεραμεῖ καὶ παρὰ τῷ Δωροθέῳ τῷ Πρωτῷ ἐν Χίῳ, ἐδίδαξεν ἀκολουθῶς εἰς Κων/πολιν εἰς τοὺς Οἴκους τῶν ὁμογενῶν πλουσίων. Ἐκεῖθεν ἐπέστρεψεν εἰς Πάτμον καὶ ἀναλαβὼν τὴν Διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1809, κατήρτισε νέον πρόγραμμα μαθημάτων κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐν Χίῳ καὶ Σμύρῃ ἀκμαζουσῶν Σχολῶν. Οὗτος εἰργάσθη λίαν εὐδοκίμως μέχρι τοῦ 1818, ὅποτε ἀνεχώρησεν ἐκ Πάτμου διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Εὐρώπην καὶ γνωρίσῃ τὸν Κοραῖν καὶ τὰ σπουδαιότερα πνευματικὰ Κέντρα καὶ διὰ νὰ διδάξῃ πιθανῶς εἰς τὸ ἐν Παδούῃ φροντιστήριον. Ἀτυχῶς ἐναυάγησε τὸ Πατμιακὸν πλοῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπέβαινε καὶ ἐπνίγη πλησίον τοῦ Λιβόρνου κατὰ τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1818.

Ὁ Καραπατᾶς συνειργάσθη μετὰ τῶν Νεοφύτου Βάμβα, Νικολάου Λογάδου καὶ Κωνστ. Ψωμάκη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ γνωστοῦ μεγάλου λεξικοῦ «Κιβωτὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης», καὶ ὡς διακεκριμένος λόγιος καὶ διδάσκαλος τοῦ γένους ἀνηγορεύθη μέλος τῆς ἐν Κων/πόλει Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, ὁ δὲ παλαιογράφος Ἰωάννης Σακελλίων εἰς τὸ ἔργον του «Ἀνασκευὴ τοῦ πλοῦ καὶ τῆς Περιγηγῆσεως εἰς Πάτμον τοῦ Μ. Βρατσάνου», γράφει περὶ τοῦ Παΐσιου ὅτι «ἤρετο μέγα κλέος ἐπὶ σοφίᾳ».

η. Τὸν Καραπατᾶν διεδέξατο ὁ ἱερομόναχος Κύριλλος ὁ Σγουρομαλληνός, ὁ ὁποῖος ὑπηρέτει ὡς ὑποδιδάσκαλος. Ἦτο Πάτμιος καὶ ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ Δανιήλ, ἐδίδαξε μέχρι τὸ 1822 καὶ ἀπελθὼν εἰς Ἑλλάδα ἐτελεύτησε τὸ 1834.

θ. Μετὰ τὸν Καραπατᾶν ἡ Πατμιάς περιῆλθεν εἰς παρακμὴν, διότι ἐπελθούσης τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐστερήθη καθ' ὅλοκληρίαν τῶν πόρων αὐτῆς· οὔτε τὰς προσόδους τῶν Κεφαλαίων, ἅτινα οἱ προστάται καὶ εὐεργέται εἶχον ὑπὲρ αὐτῆς καταθέσει, ἐλάμβανεν. Ἐκτοτε ἡ Πατμιάς εἶχεν ἓνα μόνον διδάσκαλον, τοῦ ὁποίου τὸν μισθὸν ἐχορήγει ὁ φιλόπατρις Πάτμιος Ἐμμανουὴλ Ξένος. Ὅτε δὲ ἐδίδασκεν ὁ ῥηθεις Κύριλλος, ὑπηρέτησεν ὡς ὑποδιδάσκαλος ὁ ἱερομ. Παῖσιος Μαζαράκης ἐκ Πάτμου, ὁ ὁποῖος ἐχρημάτισε προηγουμένως διδάσκαλος ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ Σμύρνης. Κατὰ τὴν προτροπὴν τοῦ ἐγκρίτου Πατμίου Θεοδώρου Ξένου, ὁ Μαζαράκης ἐπανῆλθεν εἰς Πάτμον καὶ ἐδίδαξεν ἀπὸ τὸ 1827-1831, μισθοδοτούμενος ὑπὸ τοῦ Ἐμμ. Ξένου.

Φαίνεται, ὅτι καὶ ἡ κτιριακὴ πλεον κατάστασις τῆς Πατριάδος δὲν εὐρίσκετο εἰς καλὸν σημεῖον, ὥστε νὰ φιλοξενῇ μαθητὰς καὶ διδασκάλους.

Ὁ Μαζαράκης ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Μητροπολίτου τῆς Πόλεως ταύτης, ἐκεῖθεν ἐπανῆλθεν εἰς Πάτμον τὸ 1834 καὶ παρέμεινε σχολάζων μέχρι τὸ 1837, ὅποτε κατέστη Σχολάρχης τῆς Σχολῆς τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀθανασίου τοῦ Η', ὅπου καὶ ἐτελεύτησε τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1840.

Μετὰ τὸν Μαζαράκη ἐδίδαξαν ὁ ἱερομ. Νεόφυτος ὁ Βυζάντιος, ὁ μοναχὸς Χαραλάμπης ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ Ἰωάννης Σφοίνης ὁ Σάμιος μέχρι τοῦ ἔτους 1835, χρηματίσας ἀργότερον Γυμνασιάρχης Σάμου. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου μέχρι τοῦ ἔτους 1844 ὁ Κρῆς μοναχὸς Ἰσαὰκ καὶ ἀπὸ τοῦ 1844-46 ὁ Ἱεροδ. Ἰεζεκιὴλ ὁ Καλύμνιος, ὁ μαθητεύσας ἐν Σμύρῃ παρὰ τῷ Κούμα καὶ τῷ Μ. Οἰκονόμῳ. Ὁ Ἰεζεκιὴλ ἦτο διαπρεπὴς διδάσκαλος τῶν χρόνων αὐτοῦ, πολλοὶ δὲ μαθηταὶ ἐκ τῶν παρακειμένων νήσων ἐμαθήτευσαν εἰς τὴν Πατριάδα.

Διάδοχος αὐτοῦ ἐγένετο ὁ ἱερομόναχος Νικόδημος Κάπος, ὁ πνευματικὸς ἐκ Πάτμου, ὁ ὁποῖος διεκρίνετο ἐπὶ εὐσεβείᾳ ἀνυποκρίτῳ καὶ βίῳ ἐναρέτῳ.

Μετ' αὐτὸν ἐδίδαξεν ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος Ἀγαθόβουλος ἐκ Θράκης καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἰωάννης Σακελλίων ὁ Νάξιος, ὁ γνωστὸς παλαιογράφος καὶ διαπρεπὴς λόγιος, ὅστις συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ ἐπίσης διδασκάλου τῆς Σχολῆς ἱερομονάχου Ἱεροθέου τοῦ Φλωρίδου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς, ἐξέδωκε περιγραφικὸν κατάλογον 735 χειρογράφων. Τόσον ὁ Σακελλίων, ὅσον καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ διδάσκαλος Ἱεροθέος Φλωρίδης εἰργάσθησαν μετ' ἐπαινετοῦ ζήλου ἐν τῇ Σχολῇ καὶ τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μονῆς ἡμῶν.

Ὁ Ἰωάννης Σακελλίων τὸ 1883 κατέστη ἐπιμελητὴς τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης καὶ οὕτως ἡ Πατριάς ἐστερήθη τοιούτου ὄντως σοφοῦ διδασκάλου. Οὗτος ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος 1891.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸ ἔτος 1901, ἡ Πατριάς ἐλειτούργησεν ὡς ἱεροδιδασκαλεῖον, χορηγοῦντος τοῦ Μικρασιατικοῦ συλλόγου «Ἀνατολή». Εἰς αὐτὸ ἐδίδαξεν ὁ σοφὸς καθηγητὴς Μιχαὴλ Μαλανδράκης, ὁ παρέχων πολυτίμους πληροφορίας περὶ τῆς Πατριάδος, ὁ Τρίκκης καὶ Σταγῶν Πολύκαρπος, ὁ ὁποῖος καὶ συνέταξε κανονισμόν τοῦ ἱεροδιδασκαλείου, τὸν ὁποῖον ἡ Ὄθωμανικὴ Κυβέρνησις δὲν ἀνεγνώρισε δι' εὐνοήτους λόγους, ὁ Βερροίας Ἀλέξανδρος Δηλανᾶς (1903-1905), ὁ ἀνακαινίσας τὴν κάτω πτέρυγα τοῦ συγκροτήματος τῆς Ἀποκαλύψεως, ὁ ἱεροδιάκονος Θεολόγος Παρασκευαΐδης ἐκ Μ. Ἀσίας, ὁ ἱεροδιάκονος καὶ μετὰ ταῦτα Μητροπολίτης Ἐθναΐδος Γερμανὸς ἐκ Πρεμετῆς καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης Ζαχαρίας Λιανᾶς ὁ Κρῆς, ὁ μετέπειτα Σχολάρχης τῆς Ριζαρείου Σχολῆς καὶ ἐφημέριος, εἰς τὸ τέλος τοῦ βίου του, τοῦ Ε.Ε.Σ.

Ὡς ἱεροδιδασκαλεῖον ἐλειτούργησεν ὀλίγα ἔτη, ὅποτε κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1906 μετετέθη εἰς Μαλαγάριον τῆς πρωτευούσης Βαθῆος τῆς Σάμου. (Σημείωσις: Μετὰ ταῦτα ἐλειτούργει κατὰ περιόδους ἐν τοῖς παλαιοῖς κτιρίοις

τῆς Ἀποκαλύψεως Ἑλληνικὸν Σχολεῖον, μεθ' ἑνὸς ἢ δύο διδασκάλων καὶ ἐφοίτων εἰς αὐτὸ μαθηταὶ ἀποφοιτῶντες τῶν δημοτικῶν Σχολείων Χώρας, Σιάλας καὶ Κάμπου. Διδάσκαλοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκαλοῦντο ὑπὸ τῆς Σχολικῆς Ἐφορείας ἀπὸ τὴν νῆσον Κάλυμνον. Τοῦτο ὀριστικῶς κατηγορήθη κατὰ τὸ 1930 κατόπιν διαταγῆς τῆς Ἱταλικῆς Κυβερνήσεως, σκοπούσης νὰ ἐξοντώσῃ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν ἀπὸ τὴν Δωδεκάνησον).

Μέχρι τοῦ 1908 ἔζησεν ἡ παλαίμαχος Πατριὰς διὰ νὰ ἀναζήσῃ ἐκ τῆς τέφρας τῆς τὸ 1947 ὑπὸ αἰσιωτέρους πλέον οἰωνοῦς, ἀνεπνέουσα τὸν ζεῖδωρον τῆς ἐλευθερίας ἀέρα εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος ἔπειτα ἀπὸ μακραίωνα δουλείαν ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ Ἱταλοὺς.

ι. Οἱ καρποὶ τῆς Πατριάδος, οὓς ἀπέδωκε κατὰ τὴν μακρὰν διαδρομὴν αὐτῆς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφερθῶσιν ἐνταῦθα οὔτε καὶ νὰ ὑπολογισθῶσιν· ἀπλῶς θὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγους διακριθέντας μαθητὰς αὐτῆς καὶ τοῦτο πρὸς τιμὴν τῶν μεγάλων ἐκείνων διδασκάλων.

1. Ὁ Ὅσιος πατὴρ Γεράσιμος ὁ Βυζάντιος, ὁ μνημονευθεὶς ὡς διάδοχος Μακαρίου τοῦ Καλογερά.

2. Ὁ ἀειμνηστος Πατριάρχης Θεοδοσίος ὁ Β'.

3. Ὁ διαπρεπὴς καὶ σπουδαῖος Παῦλος ὁ Ἀθανάσιος, ὁ διδάσκαλος τοῦ ἐν Ἀθήναις Φροντιστηρίου.

4. Ὁ ἱερομόναχος Ἰάκωβος Ἀναστασίου, ὁ Πάτρις, ὁ Σχολάρχης τῆς Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, ὁ καὶ περιφημότερος τῶν διευθυντῶν αὐτῆς, διδάσκαλος καὶ ἱεροκέρυξ τοῦ Γένους.

5. Ὁ ἐκ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας, Ἀλέξανδρος, ὁ σχολάρχης τῆς Σχολῆς τοῦ Βουκουρεστίου, ὁ κατὰ Σέργιον τὸν Μακροῦτον «πυρσὸν εὐμαθείας ἀνάψας».

6. Ὁ διδάσκαλος Δαμασκηνὸς μοναχός, ὁ Λέριος, ἰδρυτὴς τῆς ἐκεῖ Σχολῆς.

7. Ὁ μοναχὸς Ἱερόθεος Δενδρινὸς Ἰθακήσιος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐν Σμύρνῃ Σχολῆς.

8. Ὁ ἱερομόναχος Κοσμάς ὁ Λήμιος, Σχολάρχης τῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, ὁ καὶ μαρτυρήσας ἐν Σμύρνῃ κατὰ τὸ ἔτος 1770.

9. Ὁ Ἀθανάσιος ὁ Πελοποννήσιος, διακριθεὶς διὰ τὴν εὐλάβειάν του καὶ τὴν ἀρετὴν του.

10. Ὁ ἐπιφανὴς διδάσκαλος Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης, ὁ Πελοποννήσιος, Σχολάρχης χρηματίσας τῆς Ἀθωνιάδος Σχολῆς.

11. Ὁ Ἀλεξανδρείας Κυπριανός, ὁ Κύπριος, μεγάλωφρων, γενναῖος καὶ σοφώτατος διδάσκαλος.

12. Ὁ Μητροπολίτης Χαλεπίου Γεράσιμος.

13. Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Εὐφραῖμ.

14. Ὁ Ρῶσος περιγηγητῆς Βε:σίλειος Μπάρσκιι.
15. Ὁ περίφημος διδάσκαλος τοῦ Γένους Δανιήλ ὁ Κεραμεύς.
16. Ὁ Μητροπολίτης Βυζύης Δανιήλ, ὁ Πάντουβας.
17. Ὁ ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Κων/πόλεως Γρηγόριος ὁ Ε΄, φοιτήσας ὡς διάκονος ἀδελφὸς τῆς Μονῆς Στροφάδων.
18. Ὁ διάσημος Δημήτριος Γαλανός, γνώστης τῆς Σανσκριτικῆς καὶ Περσικῆς γλώσσης.
19. Ὁ Σπυρίδων Βαλέττας, διαπρέψας ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Ὁθωνος.
20. Ὁ Πάτριος φιλικὸς Μιχαήλ Πάγκαλος.
21. Ὁ Σχολάρχης τῆς Πατριάδος, Μιχαήλ Μαργαρίτης.
22. Ὁ ἐκ Μετσόβου ἱερομόναχος Τρύφων, διδάσκαλος τῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων.
23. Ὁ Παῖσιος ὁ Καραπατάς, διακεκριμένος λόγιος διδάσκαλος τοῦ Γένους, Σχολάρχης τῆς Πατριάδος.
24. Ὁ Κύριλλος ὁ Σγουρομαλληνός, ἱερομόναχος, μαθητῆς τοῦ Δανιήλ καὶ Σχολάρχης τῆς Πατριάδος.
25. Ὁ Δωρόθεος Πρώιος, Σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς Κων/πόλεως.
26. Ὁ Μητροπολίτης Τυρνάβου Ἰλαρίων, ὁ Σιναΐτης.
27. Ὁ Μητροπολίτης Ἀγαθουπόλεως Γαβριήλ, ὁ Κῶος.
28. Ὁ ἱερομόναχος Γερμανός, ὁ ἰδρυτῆς τῆς ἐν Καισαρείᾳ Σχολῆς.
29. Ὁ ἐκ Χίου Ἰωάννης Τσελεπᾶς.
30. Ὁ Κεφαλλήνιος Γεράσιμος Γρηγορίνης ἢ Γρηγοριάδης, διδάσκαλος τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς Βουκουρεστίου.
31. Ὁ Νεόφυτος Βάμβας, καθηγητῆς τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου.
32. Ὁ Γρηγόριος Σαράφης, ἰδρυτῆς καὶ Σχολάρχης τῆς περιφήμου Σχολῆς τῶν Κυδωνιῶν.
33. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Παρθένιος, ὁ Παγκώστας.
34. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος, ὁ Παγκώστας, ὁ θυσιάσας τὸν περίπυστον θρόνον του διὰ τὴν βοήθησιν τὸν Ἑθνικὸν ἀγῶνα ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ πολλὰς θυσίας ὑπὲρ τοῦ Ἑθνους ὑποστάς.
35. Ὁ Ἐμμανουήλ Ἐάνθος, ὁ πρωτεργάτης, ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀκάματος καὶ συνετὸς Πατριώτης.
36. Ὁ φιλικὸς Δημήτριος Θέμελης, πεσὼν κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Μεσολογίου, μέλος τῆς τότε Ἑθνικῆς ἡμῶν Κυβερνήσεως.
37. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἰάκωβος Παγκώστας.
38. Ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως Ἀνθιμος ὁ Δ΄.
39. Ὁ Μητροπολίτης Θηβαίδος Μακάριος ὁ ἐκ Σύμης.

40. Ὁ Μητροπολίτης Λέρνης Ἰγνάτιος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι φιλικὸι Πατριμοὶ ἐργάται, ἐπίσημοι καὶ ἀφανεῖς τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν Παλιγγενεσίας ὑπῆρξαν πνευματικὸι βλαστοὶ τῆς Πατριάδος.

Ἡ διδασκαλία τῶν μακαρίων Μακαρίων, Γερασίμων, Δανιήλ, Παϊσίων καὶ ἄλλων διδασκάλων θὰ ἀκούεται ἀπὸ τὰ βᾶθη τῶν αἰώνων καὶ θὰ διατρανοῦται ἡ δόξα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος.

Ἀθάνατος θὰ μένης Πατριὰς τοῦ Γένους Σχολή, διότι μὲ τὴν ἀκτινοβολίαν σου ἐμείωσας τὰ σκότη τῆς δουλείας καὶ ἐφώτισας τὴν λεωφόρον τῆς Ἑλευθερίας τοῦ Γένους ἡμῶν, ὑπῆρξας ὄντως προμαχὼν τοῦ Γένους καὶ φρούριον ἀπόρητον τῆς Ἑλευθερίας ἡμῶν. Τιμὴ καὶ δόξα ἀνήκει εἰς τοὺς Πνευματικὸς Πατέρας τοῦ Ἔθνους ἡμῶν, οἱ ὅποιοι ἐγαλούχησαν τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ 1821, τοὺς ὁποίους σήμερον εὐλαβῶς μνημονεύομεν καὶ τιμῶμεν ὡς γνήσιοι ἀπόγονοι ἐκείνων.

Χαῖρε Πατριὰς, αἰωνόβιον λῆκνον τῆς Ἑλευθερίας!

Ποίησης
Δ. ΣΟΛΩΜΟΥ

Εἰς μοναχὴν*

Μουσική
Δ. Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ
(ΚΟΥΡΟΥ)

Δι' ἀνδρικοπαιδικὸν χορὸν

The image shows a musical score for a male choir. It consists of four systems of music. The first system is marked 'Moderato' and 'Mein'. The lyrics are in Greek. The score includes a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are: 'ἐκ τῆς θρόνου οἱ ἄγγελοι ἔκατεβήκαν καὶ μέσ' στοῦ μοσχολίβανου τὸ σύγνεφον ἐμπήκαν νὰ ἰδοῦν πού τὸ κοράσιο κινάει στὴν ἐκκλησιά. Ἄλλος.-Χαῖρε, ἀδελφή! Μ' ἀρέσουνε τῆς ὄψης σου οἱ χλωμάδαις· εἰς τὰ περίσσια ἀνάμεσα κερὰ καὶ σταῖς λαμπάδες, κάλλιο ἀπὸ ρόδα πιάνουνε τῆς Νύμφης τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλος.-'Αφοῦ τὸν θάνατο ἔκλαψες τῆς δόλιας σου μητέρας καὶ τοῦ πατρός, - σοῦ ἀπόμεινε μόνος Αὐτὸς πατέρας· Ἄλλος.-πάντα περνάει τὰ σπλάγχνα του τὸ δάκρυ τοῦ ὄρφανου

Ἐκ τῆς θρόνου τ' Ἄπλαστου
οἱ ἄγγελοι ἔκατεβήκαν
καὶ μέσ' στοῦ μοσχολίβανου
τὸ σύγνεφον ἐμπήκαν
νὰ ἰδοῦν πού τὸ κοράσιο
κινάει στὴν ἐκκλησιά.

«Χριστὸς Ἄνέστη» ἐψάλλανε
μὲ τὰ χρυσᾶ τους χεῖλη,
«Χριστὸς Ἄνέστη» ἐκάνανε
κι ἀστράφτανε σὰν ἥλιοι,
καὶ λόγια ἐτραγουδοῦσανε
ἐγκάρδια καὶ θερμά.

Ἄγγελος.-Χαῖρε, ἀδελφή! Μ' ἀρέσουνε
τῆς ὄψης σου οἱ χλωμάδαις·
εἰς τὰ περίσσια ἀνάμεσα
κερὰ καὶ σταῖς λαμπάδες,
κάλλιο ἀπὸ ρόδα πιάνουνε
τῆς Νύμφης τοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλος.-'Αφοῦ τὸν θάνατο ἔκλαψες
τῆς δόλιας σου μητέρας
καὶ τοῦ πατρός, - σοῦ ἀπόμεινε
μόνος Αὐτὸς πατέρας·

Ἄλλος.-πάντα περνάει τὰ σπλάγχνα του
τὸ δάκρυ τοῦ ὄρφανου

* Βλ. σελ. 175 τοῦ παρόντος τόμου.